

Титаренко Т.М. Соціально-психологічні практики життєсконня особистості

Статтю присвячено соціально-психологічним практикам зриваним актам конструювання життя, що акумулюють набуті істістю життєвий досвід. Показано, що зміст практик визначає час нескінченної діалогічної взаємодії особистості і соціуму, особі і культури у просторово-часових координатах життєвого світу.

Ключові слова: соціально-психологічні практики, життєвий діалог, життєвий світ.

Титаренко Т.М. Социально-психологические практики живирования личности

Статья посвящена социально-психологическим практикам живирования актам конструирования жизни, аккумулирующим личный личностью жизненный опыт. Показано, что содержание практик определяется во время нескончаемого диалога личности и социума, личности и культуры в пространственно-временных координатах жизненного мира.

Ключевые слова: социально-психологические практики, жизненный опыт, диалог, жизненный мир.

Tytarenko T. M. Socio-psychological practices of personal life

The article deals with socio-psychological practices as reproduction of life-design which accumulate personal life-experience. It is shown that the content of life-practices is defined in the process of non-final dialog between personality and both society and culture which flows in the space-time coordinates of the life-world.

Key words: socio-psychological practices, life-experience, dialog, life-world.

Необхідність звернення до соціально-психологічних практик конструювання стимулюється сучасними викликами швидко змінюваного світу, в якого, як висловився Е.Гідденс, відмовили гальмувати ба визначити євристичний потенціал концепту «соціально-психологічні практики» стосовно процесу побудови особистістю свого життя. **актуальність** дослідження.

Мета статті полягає у визначенні психологічного змісту соціально-психологічних практик.

Поняття «практика» останнім часом стало центральним поняттям антропологічних досліджень, про що пише американський

що перекидає місток між індивідами та соціальними особистістями» вивалася в трудах представників «діяльнісного марксизму» А.Гр і Д.Лукача. Грамши показав, що ефективна людська діяльність не жить ані від чистої волі, ані від зовнішніх сил, а залежить від специфічної взаємодії, а Лукач визначив практику як діалектичне тя суб'єкту і об'єкту (див. Штомпка, с.161).

Сучасній соціально-психологічній концептуалізації поняття «тики» найбільше сприяли теорія структурації Е.Гідденса, структурстський конструктивізм П.Бурдьє та теорія соціального станов П.Штомпки.

Основним предметом дослідження соціальні практики стали концепції Е.Гідденса, який вважав, що соціальне життя має концептуватися як плетиво соціальних практик. Життя є безперервністю вання людей у конкретних контекстах, і більша частина життєдіяльності складається із звичних рутинних дій, тобто практик. У межах по денності не існує єдиного фундаментального порядку, замість соціальні практики відтворюють множинні порядки. Саме впорядк практики конституюють соціальні системи, навіть суспільства. соціальна матерія утворюється завдяки складному сплетенню по денних практик, що розташовані у просторі і часі (Фурс В.).

Гідденс запропонував перетворити статичне поняття «струк у динамічне – «структурація». Структурація розуміється ним не я сто структурування, а як самоструктурування, що є фундамента механізмом соціальної трансформації. Серед передумов структ розглядаються правила і ресурси. Правилами є ті процедури, яким мають відповідати у власному житті, завдяки чому вони беруть у у повсякденних соціальних практиках. «Правила, як я їх розум формулює Гідденс, – обов'язково вторгаються у численні рутинні тики, але рутинна практика як така сама по собі не є правилом». І си також виникають в ході людської діяльності і є засобами, за до гою яких виконується влада. Розрізняються дві категорії ресурсів локативні, що забезпечують владарювання над матеріальними об ми (наприклад, сировина, засоби виробництва, товари) і автори що забезпечують для людини керівництво діяльністю інших (на лад, організація стосунків, життєві шанси, здатність домінувати т

Будь яка структура, що, як і дім, має активне навантаження, розглядається як така, що виникає внаслідок соціальної практики, а не як результат відтворення, відбитком у людській пам'яті, знанням власних можливостей і можливостей інших. Структуру можна визначати і як наслідок виникнення певної практики, і як її результат. Вплив структури на щоденну поведінку здійснюється завдяки знанню правил та можливостям користуватися ресурсами.

Досвід суспільства (і, безумовно, особистості – Т.Т.) можна вивчати, вивчаючи соціальні практики, які не є сталими, незмінними. Культура породжує певні соціальні практики, які відрізняються у різних історичних епохах, в різних країнах чи спільнотах. Основу соціального досвіду слід шукати у повторювальному характері соціальної діяльності практик і зв'язках з соціальними практиками на підґрунті взаємозалежності структури та дії (див. Современная социальная теория: Бурье, Гидденс, Хабермас).

Щодо особистості можна сказати, що кожна вікова епоха на певному етапі її життєвого шляху передбачають свої практики. Засвоєння певних соціальних практик відбувається в процесі соціалізації, коли певні практики багаторазово повторюються. Здійснюючи постійний соціальний моніторинг поведінки», доросла людина критично оцінює свої практики і впливає на їхню трансформацію.

Великий внесок у розробку і популяризацію поняття «простір» зробив французький класик П.Бурдьє, пов'язав практику з одним з найважливіших для його концепції понять – поняттям габітусу. Завдяки саме габітусу і соціальному простору, тобто середовищу соціальної діяльності, сприяють подоланню розриву між макро- і мікроаналізом соціальних реалій. Габітус є системою диспозицій, що породжуються середовищем. У свою чергу, ці диспозиції, чи вихідні умови, породжують і структурують практики індивідів. Габітус визначає Бурдьє як систему структурованих і структуруючих схильностей і тенденцій, тема когнітивних та мотиваційних структур, що будується у процесі життя і зорієнтована на практичні функції (Бурдьє).

Практики об'єктивно пристосовані для досягнення певних цілей і завдань, але не передбачають свідомої націленості на ці результати. Вони потребують особливої майстерності. Практики об'єктивно регулюються і є регулярними, але вони не стають результатом підпорядкування

неможливостями, свободами і необхідностями, дозволами і заборонами. Отже, якихось надто оригінальних, неймовірних практик не вони просто виключаються з обігу.

Габітус обумовлює активну присутність в особистісних і психічних практиках набутого досвіду. Існуючи в формі схем сприйняття, мислення, дій, досвід гарантує правильність практик та стабільність, постійність у часі надійніше, ніж всі формальні правоксресплицитні норми. Така система схильностей – це минуле, що історично теперішньому та спрямовується в майбутнє шляхом відтворення манітньо структурованих практик.

Зауважимо, що говорячи про внутрішню мотивацію певних дій, ми звертаємося до понять тіла і організму, які, на його думку, мають мотиви і свободну волю. Намагаючись перекласти його підходи на сучасну психологічну мову, ми бачимо саме особистість там, де йдеться про внутрішні схильності як інтерналізацію зовнішнього. Ці внутрішні схильності, складаються габітус, дають можливість зовнішнім силам проявляти відповідності до специфічної логіки особистості, в яку вони влітають.

Генезис практик не є розвитком, розгортанням унікальної внутрішньої сутності, як не є і постійним творенням нового, оскільки практики виникають в результаті зіткнення між габітусом і подією, що його актуалізує. Це відбуваються тільки тоді, коли габітус вихоплює подію з непередбачуваності випадкового і констатує її як проблему, яку можна вирішити.

У понятті габітусу Бурд'є вдається зафіксувати нашу особистість, що інтерналізується, забуваючись як історія і стаючи другою природою. Адже в нас дійсно завжди набагато більше минулого, ніж теперішнього, на що вказував ще Е.Дюркгейм. Певна незалежність практики від зовнішніх детермінант теперішнього забезпечується саме актуалізацією минулого, що функціонує як акумульований капітал, гарантує постійні зміни особистості у світі.

Практики зазвичай безпосередньо зрозумілі і передбачувані і сприймаються як само собою зрозумілі. Автоматичні і безособисті повсякденні практики, що виражають об'єктивний намір, розуміються так само автоматично і безособисто, без необхідності ставити себе на місце іншого. Практики членів однієї групи завжди гармонізовані і не більше і краще, ніж того свідомо прагнуть члени цієї групи.

тури, і т.д., що роблять люди. Структурами він називає соціальні цілісності, суспільства, культури, цивілізації як соціальні цілісності на рівні надіндивідуального рівня.

Крім структурного рівня соціальної реальності є ще рівень дуальностей, агентів, суб'єктів (це окремі люди і члени колективів). Найбільш цікавий для психології особистості. Люди у Штомпці пасивними об'єктами, але й не є повністю автономними суб'єктами, тобто вони мають певну свободу, але все ж обмежені у власній активності. Кожен з рівнів соціальної реальності має два способи існування: потенційний (йдеться про внутрішні тенденції, зародки майбутньої здібності, сили) та дійсний (маються на увазі процеси, що відбуваються, трансформації, розвиток, поведінка, діяльність).

Модель соціального становлення Штомпки будується на поєднанні саме цих двох рівнів і двох способів існування соціальної реальності. Структура і агент, суспільство і особистість і взаємопов'язані, але водночас: немає безструктурних агентів, як немає й безструктурного суспільства. Суспільство не розчиняється в особистості, і особистість не поглинається суспільством.

І особистість, і суспільство мають свої характеристики і закони, власну логіку руху, свою особливу регулярність. Незалежно від наміка структур, до яких належить суспільство і культура, визначаються:

- принципом інерції (завжди краще, щоб функціонування відбувалося у тому ж режимі, без радикальних поворотів),

- принципом континуальності (за певною стадією найчастіше наступна, тобто процес не зупиняється і не повертає у зворотний бік),

- принципом послідовності (фази, що йдуть одна за одною, не можуть бути пропущені).

Особистість також має певну свободу вибору, автономність, незалежність від структурного розміщення, а її дії можуть бути більш незалежними від соціального контексту (хоча ці дії є складовими частинками соціального контексту). Особистість може йти проти течії, бути анахронічною, націленою у майбутнє.

Загадка соціального становлення, за Штомпкою, полягає в поєднанні двох рівнів структур і рівня суб'єктів з їх діями. Для такого поєднання потрібна третя, проміжний рівень, що має відображати справжню сутність процесу.

Практика є синтетичним продуктом, що виникає в результаті дія суспільних обставин, з одного боку, і здібностей людей, що діє іншого. Практику не можна звести ні до функціонування суспільства, ні до дій суб'єкта. Вона є новою якістю соціальної реальності як цифічної соціальної тканини, що виникає, по-новому впливаючи на суспільство, і на особистість.

Модель соціального становлення Штомпки не статична, вона має власну динаміку самоперетворень, стаючи механізмом саморуху суспільства. І тотальності, і індивідуальності, тобто суспільство і особистість схильні до самозмін. Соціальні події, що відбуваються сьогодні, впливають як на структури (модифікуючи чи створюючи нові мережі і зв'язки), так і на суб'єктів (модифікуючи чи формуючи їхні здібності). В результаті виникають модифіковані чи зовсім нові види діяльності, породжують якісь нові події, знаходячи відображення у нових практиках. Нова практика, у свою чергу, починає аналогічний цикл, змінюючи структуру і суб'єктів, модифікуючи діяльність і способи її реалізації, що в свою чергу вводить до появи наступної модифікованої практики. Саме такий рух Штомпки і називає людською історією, і цю соціологічну модель цікаво застосовувати до суті персоніологічний рівень історії особистості.

Природне середовище може виступати як негативним обмеженням, так і позитивним заохочувачем такого руху практик. Аналогічно до природи людська свідомість теж визначає можливі і неможливі види практик, доступні і недоступні засоби, досяжні чи недосяжні цілі. Йдеться про вірування, сподівання, ідеали людей, і про провідну суспільну свідомість, що примушує певні категорії людей у себе вірити, і про традиції та інші контексти.

П. Штомпка виділяє чотири причинні вузли, які відстежують вплив на процесі історичного розвитку:

- вплив через структури;
- через здібності суб'єкта;
- через «олюднену природу»;
- через видозміни свідомості.

У всіх випадках практика, що існує в даний момент часу, піддається впливу, які можуть досить довго і активно модифікувати нас.

тарному знанні. У межах Міжнародного (російсько-українського) дисциплінарного проекту поняття «постнекласичні практики» розроблено Л.Д.Бевзенко, Г.Гутнером, І.С.Добронравовою, В.В.Кизиміою, І.В.Щенком, Ю.М.Резником, Я.І.Свірським, Ю.Г.Тютюнником та ін.

Не кожний життєвий прояв людини можна назвати практикою, вважає Г.Гутнер. Так, травлення чи кровообіг точно не є практикою, хоча від них дихальні практики бувають, тому що останні можуть свідомо контролюватися людиною. Отже, по-перше, практики не відбуваються самі собою, їх необхідно контролювати. По-друге, практика вимагає дисциплінованості, її необхідно відтворювати за певними правилами. Уніфіковані практики не можуть називатися практикою. По-третє, всі практики є соціальною діяльністю. Не буває індивідуальних практик, оскільки не можна працювати наодинці, оскільки в приватній ситуації незрозуміло, чи відповість мої дії правилам, чи ні (Гутнер, с.61).

Як використовувати термін «практики» – в однині чи множині? Класичне поняття «практика», наприклад, у Гегеля (пізнання як процес розвитку об'єкта), Маркса (людина як суспільне істото) чи Маркузе (об'єктивне пізнання – це пізнання без суб'єкта), використовується в однині. Множина у постнекласичних практиках, за В.Рижко, є новою реальністю. Реальність у практиках, що безпосередньо виявляється у предметній та знаково-символічній формі, виступає в якості багатовимірної ітності. І саме в знаково-символічній реальності, вагомість якої збільшується, все стає можливим. До того ж, така реальність залежить і від суб'єкта, і є продуктом діяльності багатьох «я»: минулих, теперішніх і майбутніх. Практики поєднують у собі діяльність численної кількості суб'єктів у їхньому просторово-часовому буттєванні (буттєвості).

Отже, життєконструювання особистості відбувається в соціально-психологічному просторі. Особистість, постійно трансформуючись у змінюваній, плінній реальності, повсякденно, крок за кроком конструє свій життєвий світ. Зовнішні детермінанти життєвості заломлюються через внутрішню особистісну структуру. Діяльність, досвід, актуальні домагання, прагнення, плани. Процес активізації стосування до навколишнього світу та водночас зміни світу, побудованого в нього до себе, до власних потреб здійснюється діалогічно.

турація життя, його самоструктурування, і саме практики забезпечують особистісні трансформації. На різних етапах життєвого шляху провідною стають відповідні повторювані практики, що акумулюють набутий досвід.

Культурне середовище, в якому перебуває особистість, породжує в неї певні установки, диспозиції, мотиваційні тенденції. Всі ці внутрішні схильності ніби заломлюють крізь себе зовнішні ситуативні впливи таким чином, зовнішні соціальні сили проявляються відповідно до внутрішніх іки особистісного самоконструювання, що відбувається у соціально-психологічних практиках.

У життєвому світі кожного з нас завжди присутні, як мінімум, дві-три сотні людей, серед яких крім живих і вже померлих родичів, знайомих, друзів і колег, живуть і чимало історичних персонажів у вигляді улюблених книжок, фільмів, телепередач. З усіма ними постійно відбувається діалогічна взаємодія, що суттєво впливає на індивідуальний відбір типових соціально-психологічних практик.

Висновки. Соціально-психологічними практиками є звичайні способи регулярні способи самоздійснення, що усвідомлюються особистістю та відтворюються за певними правилами, конструюючи людину і життя. Зміст практик визначається під час діалогу, в якому безперервно перебуває особистість з власним оточенням, реальними і віртуальними співрозмовниками.

Діалог особистості і соціуму, особистості і культури охоплює не тільки теперішнє і майбутнє як особистості, так і спільноти, до якої належить, етносу, з яким себе ідентифікує, релігії, яка сприймається нею як значуща. У взаємовпливах визначається динаміка самоціннісно-сміслового перетворення, що переживалися раніше, відбуваються сьогодні і продовжуватимуться у прийдешньому.

Відповідно до того, яким є суспільство і якою є особистість (наприклад, суспільство є постіндустріальним, постмодерним, а особистість – анахронічною, чи суспільство є традиційним, консервативним, а особистість – динамічною, націленою у майбутнє) діалог між ними буде більш чи менш симетричним, і внесок кожного з учасників діалогу то збільшується, чи, навпаки, згасає.

